

Klasifikacija Operativnih Sistema

POGLAVLJE 17

Kriterijum klasifikacije OS

- Jedan od mogućih kriterijuma za klasifikaciju operativnih sistema je vrsta računara kojim operativni sistem upravlja. Po tom kriteriju mogu se izdvojiti:
 - operativni sistemi **realnog vremena (RTOS)**
 - **multiprocesorski** operativni sistemi
 - **distribuirani** operativni sistemi

Operativni sistemi realnog vremena

- Operativni sistemi realnog vremena (real time operating system) su namenjeni za primene računara u kojima je neophodno obezbediti reakciju na spoljni događaj u **unapred zadanom vremenu**.
- Ovakvi operativni sistemi su, zbog toga, podređeni ostvarenju što **veće brzine izvršavanja** korisničkih programa.

Operativni sistemi realnog vremena

- Za operativne sisteme realnog vremena je tipično da su, zajedno sa računarom, **ugrađeni (embedded)** u sistem, čije ponašanje se ili samo **prati**, ili čijim ponašanjem se **upravlja**.
- Zadatak operativnih sistema realnog vremena je da samo stvore **okruženje za korisničke programe**, jer komunikaciju sa krajnjim korisnikom obavljaju korisnički programi.
- Zato se operativni sistemi realnog vremena obično koriste samo na programskom nivou.

Operativni sistemi realnog vremena

- Modul za rukovanje procesima je podređen potrebi **brzog stvaranja** i **uništenja** procesa, njihove brze i lake saradnje, kao i brzog preključivanja procesora sa procesa na proces.
- Zato obično svi procesi dele **isti fizički adresni prostor**.
- To je moguće, jer ne postoji potreba za **međusobnom zaštitom** procesa, pošto oni imaju **istog autora**, ili njihovi autori pripadaju **istom timu**.

Operativni sistemi realnog vremena

- Modul za rukovanje datotekama nije obavezni deo operativnog sistema realnog vremena, jer sve primene realnog vremena **ne zahtevaju masovnu memoriju**.
- Kada rukovanje datotekama postoji, ono obično podržava **kontinuirane datoteke**, zbog brzine pristupa podacima.
- Mane kontinuiranih datoteka se ovde ne ispoljavaju, jer su unapred poznati svi zahtevi primene.

Operativni sistemi realnog vremena

- Modul za rukovanje radnom memorijom obično podržava **efikasno zauzimanje memorijskih zona** sa unapred određenom veličinom, da bi se izbegla ili **umanjila eksterna fragmentacija**.
- Modul za rukovanje **kontrolerima** podržava tipične **ulazne i izlazne** uređaje i, uz to, omogućava jednostavno uključivanje novih drajvera za specifične uređaje.
- Pri tome se nude **blokirajuće** i **neblokirajuće** sistemske operacije, ali i **vremenski ograničene** blokirajuće sistemske operacije.

Operativni sistemi realnog vremena

- Zahvaljujući **neblokirajućim** sistemskim operacijama, moguće je vremenski **preklopiti** aktivnosti **procesora i kontrolera**.
- Vremenski ograničene blokirajuće sistemske operacije omogućuju reakciju u **zadanom vremenskom intervalu** na izostanak željenog događaja, odnosno, na **izostanak obavljanja** pozvane sistemske operacije.

Operativni sistemi realnog vremena

- Modul za rukovanje procesorom mora da obezbedi **efikasno rukovanje vremenom**.
- Za to se često koriste posebni satovi - **tajmeri**.
- U sklopu toga, mora se obezbediti da aktivnost procesa bude završena do **graničnog trenutka (deadline scheduling)**.
- To se postiže sortiranjem deskriptora spremnih procesa po dužini preostalog vremena do **graničnog trenutka (earliest deadline first - EDF)**.

Operativni sistemi realnog vremena

- Podrazumeva se da ovo sortiranje dovodi na **prvo mesto** deskriptor procesa sa najkraćim preostalim vremenom do **graničnog trenutka**, tako da je njegov proces **prvi na redu** za aktiviranje.
- Ako je aktivnost procesa **periodična sa unapred određenim i nepromenljivim trajanjem** aktivnosti u svakom periodu, tada se procesima mogu dodeliti prioriteti jednaki **broju njihovih perioda** u jedinici vremena (**rate monotonic scheduling**).

Operativni sistemi realnog vremena

- Tako se može obezbediti da **aktivnost procesa bude obavljena** pre kraja svakog od njegovih perioda.
- U svakom slučaju, postavljeni cilj raspoređivanja može da se ostvari samo ako ima **dovoljno procesorskog vremena za sve procese**.
- Modul za rukovanje procesorom operativnog sistema realnog vremena obično **podržava mehanizam semafora**, jer je on jednostavan za korišćenje, brz i jer ne zahteva izmene kompajlera.

Multiprocesorski OS

- Multiprocesorski operativni sistemi upravljaju računarskim sistemom sa **više procesora** opšte namene, koji pristupaju **zajedničkoj radnoj memoriji**.
- Podrazumeva se da ove **procesore** i **radnu memoriju** povezuje **sabirnica (magistrala)**.

Multiprocesorski OS

- Specifičnosti multiprocesorskog operativnog sistema su vezane za modul za rukovanje procesorom i posledica su **istovremene aktivnosti više procesa** na raznim procesorima.
- Zato se sinhronizacija procesa u ovakvim okolnostima više ne može zasnivati na onemogućenju prekida, nego na **zauzimanju sabirnice (magistrale)**, jer je to jedini način da se spreči da više od jednog procesa pristupa **istoj lokaciji** radne memorije.

Multiprocesorski OS

- Mogućnost **istovremene** aktivnosti **više procesa** na raznim procesorima **usložnjava** raspoređivanje, jer ono mora da odabere ne samo **proces**, koji će biti aktivan, nego i da odabere **procesor**, koji će da se preključi na odabrani proces.

Distribuirani OS

- Distribuirani operativni sistemi upravljaju **međusobno povezanim računarima**, koji su prostorno **udaljeni**.
- Potrebu za povezivanjem prostorno udaljenih (distribuiranih) računara nameće praksa.
- S jedne strane, prirodno je da računari budu na mestima svojih primena, na primer, uz **korisnike** ili uz **delove industrijskih postrojenja**, koje opslužuju.
- Na taj način računari mogu biti potpuno posvećeni lokalnim poslovima, koji su vezani za mesta njihove primene, pa mogu efikasno obavljati ovakve poslove.

Distribuirani OS

- S druge strane, neophodno je omogućiti saradnju između prostorno **udaljenih** korisnika, odnosno obezbediti **usaglašeni rad** prostorno udaljenih delova istog industrijskog postrojenja.
- Za to je potrebno obezbediti **razmenu podataka** između računara, posvećenih pomenutim korisnicima, odnosno posvećenih pomenutim delovima industrijskog postrojenja.

Distribuirani OS

- Za to je potrebno obezbediti **razmenu podataka** između računara, posvećenih pomenutim korisnicima, odnosno posvećenih pomenutim delovima industrijskog postrojenja.
- Radi toga, ovakvi, prostorno udaljeni računari se povezuju **komunikacionim linijama**, koje omogućuju **prenos (razmenu)** podataka, organizovanih u poruke.
- Na ovaj način nastaje **distribuirani računarski sistem (distributed computer system)**.

Distribuirani OS

- Za svaki od računara, povezanih u **distribuirani računarski sistem**, je neophodno da sadrže **procesor, radnu memoriju i mrežni kontroler**.
- Prisustvo **masovne memorije** i raznih **ulaznih i izlaznih** uređaja u sastavu ovakvih računara zavisi od **mesta njihove primene** i, u opštem slučaju, nije obavezno.

Distribuirani OS

- Zato nema ni potrebe da ih podržava operativni sistem, prisutan na računarima iz distribuiranog računarskog sistema.
- Ovakav operativni sistem ima **smanjenu funkcionalnost** u odnosu na "**običan**" operativni sistem, pa se naziva **mikrokernel (microkernel)**.

Distribuirani OS

- Hijerarhijska struktura mikrokernels je prikazana na slici:

modul za rukovanje procesima
modul za razmenu poruka
modul za rukovanje radnom memorijom
modul za rukovanje kontrolerima
modul za rukovanje procesorom

Distribuirani OS

- Mikrokernel **ne sadrži** modul za rukovanje datotekama, jer on nije potreban za **svaki od računara** iz distribuiranog računarskog sistema.
- Zato se ovaj modul prebacuje u **korisnički sloj (iznad mikrokernela)**, koji je predviđen za korisničke procese.

Distribuirani OS

- Modul za rukovanje procesima se oslanja na modul za **razmenu poruka**, da bi pristupio izvršnoj datoteci koja je locirana **na nekom drugom računaru**.
- Modul za razmenu poruka se oslanja na **modul za rukovanje radnom memorijom**, radi dinamičkog zauzimanja i oslobađanja bafera, namenjenih za **privremeno** smeštanje poruka.

Distribuirani OS

- Modul za razmenu poruka se oslanja i na modul za **rukovanje kontrolerima**, u kome se nalazi drajver mrežnog kontrolera, posredstvom koga se fizički razmenjuju poruke.
- Na kraju, modul za razmenu poruka se oslanja i na **modul za rukovanje procesorom**.
- Ovo je potrebno, da bi se, na primer, privremeno **zaustavila** aktivnost procesa do **prijema poruke**, bez koje nastavak aktivnosti nije moguć, ali i da bi se moglo reagovati na dugotrajni **izostanak** očekivanog prijema poruke.

Distribuirani OS

- Modul za razmenu poruka nije samo na raspolaganju modulu za rukovanje procesima.
- On sadrži **sistemske operacije**, koje omogućuju **razmenu** poruka, odnosno **saradnju između** procesa, aktivnih na **raznim** računarima, kao i saradnju između procesa, aktivnih na **istom** računaru.
- Tipičan oblik saradnje procesa je da **jedan** proces traži uslugu od **drugog** procesa.

Distribuirani OS

- To je potrebno, na primer, kada jedan proces želi da na svom računaru, koji je **bez masovne** memorije, stvori novi proces.
- On se, tada, posredstvom modula za **rukovanje procesima**, obraća drugom procesu, aktivnom na računaru sa masovnom memorijom, zahtevajući od njega, kao uslugu, da mu pošalje **sadržaj odgovarajuće izvršne datoteke**.

Distribuirani OS

- Uobičajeni način traženja i dobijanja usluge se sastoji od **pozivanja** operacije, čije obavljanje dovodi do pružanja tražene usluge.
- Ako pozivana operacija ne odgovara potprogramu koji se **lokalno** izvršava u okviru aktivnosti procesa pozivaoca, nego odgovara potprogramu koji se izvršava u okviru aktivnosti **drugog, udaljenog** procesa, aktivnog na udaljenom računaru, reč je o pozivu **udaljene operacije (Remote Procedure Call - RPC)**.
- Proces, koji **poziva** udaljenu operaciju, se nalazi u ulozi **klijenta** (primaoca usluge), a proces, koji obavlja **udaljenu operaciju**, se nalazi u ulozi **servera** (davaoca usluge).

Poziv udaljene operacije (RPC)

- Poziv udaljene operacije liči na poziv (**lokalne**) operacije.
- Znači, on ima oblik poziva **potprograma**, u kome se navode **oznaka (ime) operacije** i njeni **argumenti**.
- Ovakav potprogram se naziva **klijentski potprogram (client stub)**, jer je klijent njegov jedini pozivalac.
- U klijentskom potprogramu je sakriven **niz koraka**, koji se obavljaju, radi dobijanja zahtevane usluge.

Poziv udaljene operacije (RPC)

• U ove korake spadaju:

- 1) **pronalaženje** procesa **servera**, koji pruža zahtevanu uslugu
- 2) **pakovanje (marshalling)** argumenata (navedenih u pozivu klijentskog potprograma) u poruku zahteva
- 3) **slanje serveru** ove poruke zahteva
- 4) **prijem od servera** poruke odgovora sa rezultatom pružanja zahtevane usluge
- 5) **raspakivanje** prispele poruke odgovora
- 6) **isporuka rezultata** pružanja zahtevane usluge pozivaocu klijentskog potprograma

Poziv udaljene operacije (RPC)

- Simetrično klijentskom potprogramu postoje **dva serverska potprograma (server stub)**.
- Njih poziva jedino server, a oni kriju **više koraka**, koji se obavljaju, radi pružanja zahtevane usluge.
- Prvi od serverskih potprograma obuhvata:
 - 1)prijem** poruke zahteva
 - 2)raspakivanje** argumenata iz ove poruke

Poziv udaljene operacije (RPC)

• Drugi od serverskih potprograma obuhvata:

1) pakovanje rezultata usluge (koju je pružio server) u poruku odgovora

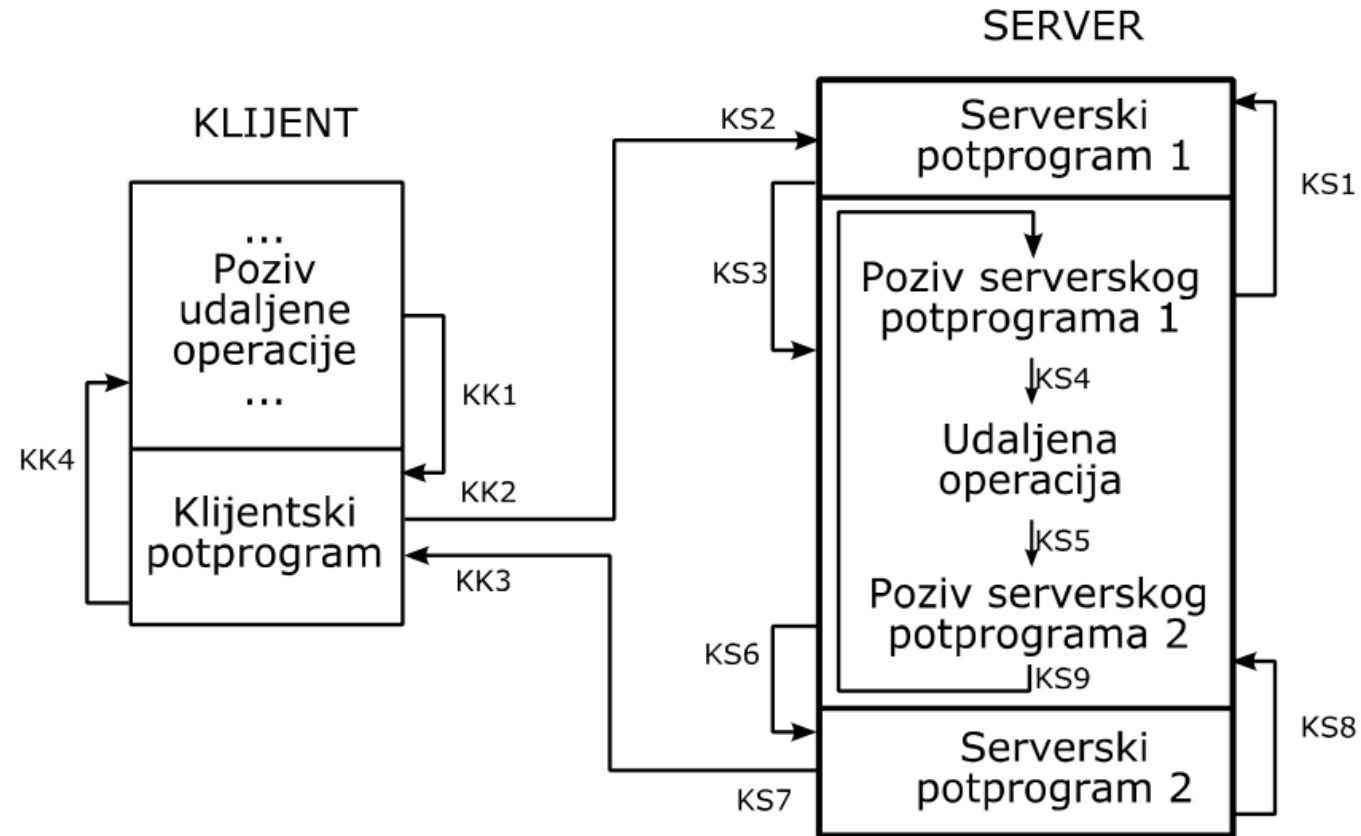
2) slanje klijentu ove poruke odgovora.

• **Između** poziva ova dva serverska potprograma se nalazi **lokalni poziv** operacije, koja odgovara zahtevanoj usluzi, odnosno, **programski tekst**, koji opisuje **aktivnost servera** na pružanju zahtevane usluge.

Poziv udaljene operacije (RPC)

- Slika prikazuje redosled koraka klijenta i servera tokom poziva udaljene operacije (**kk1** do **kk4** označavaju sekvencu koraka **klijenta**, a **ks1** do **ks9** označavaju sekvencu koraka **servera**).

Poziv udaljene operacije (RPC)

Poziv udaljene operacije (RPC)

- Oslanjanje na poziv udaljene operacije olakšava posao programeru, jer od njega **krije**, na prethodno opisani način, **detalje saradnje klijenta i servera**.
- Pri tome, klijentski potprogram pripada **biblioteci udaljenih operacija**.
- Ova biblioteka sadrži po **jedan klijentski potprogram za svaku od postojećih udaljenih operacija**.
- Klijentski potprogram se **generiše**, zajedno sa serverskim potprogramima, prilikom **prevođenja** programa, koji odgovara serveru.

Problemi poziva udaljene operacije (RPC)

- Uprkos nastrojanju da što više liči na poziv lokalne operacije, poziv udaljene operacije se **značajno razlikuje** od svog uzora.
- Te razlike su posledica koraka, sakrivenih u pozivu udaljene operacije, koji uzrokuju da se u toku poziva udaljene operacije mogu da pojave **problemi**, čija pojava nije moguća kod poziva lokalne operacije.

Problemi poziva udaljene operacije (RPC)

• Tako je moguće:

- 1) da se **ne pronađe server**, koji pruža zahtevanu uslugu
- 2) da se, u toku prenosa, **izgube ili poruka zahteva ili poruka odgovora**
- 3) da dođe do **otkaza ili servera, ili klijenta** u toku njihovog rada

Problemi poziva udaljene operacije (RPC)

- Ako **nema servera**, tada **nije moguće** pružanje tražene usluge.
- To je nemoguća situacija kod poziva **lokalne operacije**.
- Do istog rezultata dovode **smetnje na komunikacionim linijama**, koje onemogućuju prenos bilo poruke zahteva, bilo poruke odgovora.

Problemi poziva udaljene operacije (RPC)

- Kada u **očekivanom vremenu** izostane prijem poruke odgovora, bilo zbog **gubljenja** poruke **zahteva**, bilo zbog **gubljenja** poruke **odgovora**, jedino što se na strani klijenta može uraditi je da se **ponovo pošalje** (retransmituje) poruka zahteva.
- Pri tome je broj retransmisija **ograničen**.

Problemi poziva udaljene operacije (RPC)

- Ako je izgubljena poruka **zahteva**, njenom **retransmisijom** se stvara mogućnost da ona stigne do servera i da on pruži traženu uslugu.
- Međutim, ako je izgubljena poruka **odgovora**, tada treba sprečiti da, po prijemu retransmitovane poruke zahteva, server ponovi pružanje već pružene usluge.

Problemi poziva udaljene operacije (RPC)

- Da bi server **razlikovao retransmitovanu** poruku od **originalne**, dovoljno je da svaka originalna poruka ima jedinstven **redni broj** i da server za svakog klijenta pamti redni broj poslednje primljene poruke zahteva od tog klijenta.
- Prijem poruke sa zapamćenim rednim brojem ukazuje na retransmitovanu poruku, koja je **već primljena**.

Problemi poziva udaljene operacije (RPC)

- **Otkaz** servera, izazvan **kvarom** računara, je neprijatan zbog teškoća da se ustanovi da li je do otkaza došlo **pre, u toku, ili posle** pružanja usluge.
- Zato je **problematično** da poziv udaljene operacije **garantuje** da će zahtevana usluga biti pružena **samo jednom**, kao kod poziva lokalne operacije.
- Na primer, na strani klijenta otkaz servera se ispoljava kao **izostajanje poruke odgovora**.

Problemi poziva udaljene operacije (RPC)

- Tada **retransmisija** poruke zahteva može navesti ponovo pokrenutog servera da još jednom **pruži već pruženu uslugu**, jer je, u ovom slučaju, server izgubio, zbog otkaza, evidenciju o rednim brojevima poslednje primljenih poruka zahteva od klijenata.

Problemi poziva udaljene operacije (RPC)

- Kod poziva lokalne operacije ovo se ne može desiti, jer **otkaz računara** znači i **kraj izvršavanja celog programa**, bez pokušaja njegovog automatskog oporavka.
- Garantovanje da će server pružiti zahtevanu uslugu samo jednom podrazumeva upotrebu **stabilne memorije (stable storage)** koja je ima **visoku pouzdanost**, pa može ispravno funkcionisati i u okolnostima **otkaza servera**.

Problemi poziva udaljene operacije (RPC)

- Otkaz klijenta znači da server **uzaludno** pruža zahtevanu uslugu.
- Ovo se izbegava tako što **server obustavlja pružanje usluga** klijentima, za koje ustanovi da su doživeli **otkaz**.
- To klijenti sami mogu da **jave serveru**, nakon svog **ponovnog pokretanja**, ili to server može sam da otkrije, **periodičnom proverom** stanja klijenata, koje opslužuje.

Problemi poziva udaljene operacije (RPC)

- Poziv udaljene operacije praktično dozvoljava da argumenti budu samo **vrednosti**, a **ne i adrese**, odnosno **pokazivači**, zbog problema kopiranja pokazanih vrednosti sa klijentovog računara na računar servera i u obrnutom smeru.
- Pored toga, ako su ovi računari **različiti**, javlja se i problem **konverzije** vrednosti, jer se, na primer, **predstava realnih brojeva razlikuje** od računara do računara.

Problemi poziva udaljene operacije (RPC)

- Činjenica da se u okviru klijentskog potprograma javlja potreba za **pronalaženjem** servera, ukazuje da u vreme pravljenja izvršnog oblika klijentskog programa nije poznato koji server će usluživati klijenta.
- U opštem slučaju, može biti **više servera iste vrste** i svaki od njih može istom klijentu da pruži zatraženu uslugu.

Problemi poziva udaljene operacije (RPC)

- Radi toga se uvodi poseban **server imena** (**name server**, **binder**).
- Njemu se, na početku svoje aktivnosti, obraćaju **svi** serveri i ostavljaju podatke o sebi, kao što je, na primer, **podatak o vrsti usluge** koje pružaju.
- Serveru imena se obraćaju i **klijenti**, radi pronalaženja **servera**, koji pruža zahtevanu uslugu.
- Na ovaj način se ostvaruje **dinamičko linkovanje** (**dynamic binding**) klijenta, koji zahteva uslugu, i servera, koji pruža zahtevanu uslugu.

Razmena poruka

- **Klijentski** i **serverski** potprogrami, koji omogućuju poziv **udaljene** operacije, se oslanjaju na sistemske operacije modula za **razmenu poruka**.
- **Prva** od ovih operacija je sistemska operacija **zahtevanja usluge**, a **druge dve** su sistemske operacije **prijema zahteva** i **slanja odgovora**.
- Sistemska operacija **zahtevanja usluge** je namenjena **klijentu** i poziva se iz njegovog potpograma.
- Ona omogućuje **slanje poruke zahteva** i **prijem poruke odgovora**.

Razmena poruka

- Sistemske operacije **prijema zahteva** i **slanja odgovora** su namenjene **serveru** i omogućuju prijem poruke zahteva i slanje poruke odgovora.
- Sistemska operacija **prijema zahteva** se poziva iz **prvog** serverskog potprograma, a sistemska operacija **slanja odgovora** se poziva iz **drugog** serverskog potprograma.
- Ove **tri** sistemske operacije ostvaruju poseban protokol razmene poruka (**request reply protocol**), koji je prilagođen potrebama poziva **udaljene operacije**.

Razmena poruka

- Sistemske operacije **zahtevanja usluge, prijema zahteva i slanja odgovora** su **blokirajuće**.
- Prva zaustavlja** aktivnost **klijenta** do stizanja odgovora, ili do isticanja zadanog vremenskog perioda.
- Druga zaustavlja** aktivnost **servera** do stizanja zahteva, a **treća zaustavlja** aktivnost **servera** do isporuke odgovora ili do isticanja zadanog vremenskog intervala.

Razmena poruka

- Ove **tri** sistemske operacije su zadužene za **prenos poruka**.
- Pored **slanja** i **prijema** poruka, one:
 - 1) potvrđuju prijem poruka**
 - 2) retransmituju poruke**, čiji prijem nije potvrđen
 - 3) šalju upravljačke poruke**, kojima se proverava i potvrđuje aktivnost servera (čime se omogućuje otkrivanje njegovog otkaza) i slično.

Razmena poruka

- U nadležnosti ovih operacija je i **rastavljanje poruka u pakete**, koji se prenose preko komunikacionih linija, **sastavljanje poruka od paketa**, pristiglih preko komunikacionih linija, **potvrda prijema paketa** i **retransmisija paketa** čiji prijem nije potvrđen, kao i **prilagođavanje brzine slanja paketa** brzini kojom oni mogu biti primani (**flow control**).

Razmena poruka

- Pomenute tri systemske operacije koriste usluge **drajvera sata**, radi reagovanja na isticanje zadanih vremenskih intervala, nakon kojih je, na primer, potrebno ili **retransmitovati poruku**, ili **poslati poruku potvrde**.
- One pozivaju i (**neblokirajuće**) operacije **gornjeg dela drajvera mrežnog kontrolera**, radi fizičkog prenosa i prijema paketa.
- U donjem delu ovog drajvera se nalaze **obrađivači prekida**, zaduženi za registrovanje **uspešnog slanja** i **uspešnog prijema** paketa.

Razmena poruka

- Sistemske operacije modula za razmenu poruka se brinu o **baferima**, namenjenim za **(privremeno) smeštanje** poruka.
- Na primer, ako server **nije pozvao** sistemsku operaciju **prijema zahteva**, jer je aktivan na usluživanju **prethodno primljenog zahteva** od **jednog klijenta**, a pristigla je poruka zahteva od **drugog klijenta**, ova poruka se smešta u **slobodan bafer**, da bi bila **sačuvana** i kasnije isporučena serveru.
- Ako **ne postoji slobodan bafer**, poruka zahteva se **odbacuje**, uz, eventualno, slanje odgovarajuće upravljačke poruke drugom klijentu.

Razmena poruka

• Svaka od poruka, koje se razmenjuju između procesa, se sastoji:

1) od **upravljačkog dela** poruke

2) od **sadržaja** poruke.

• **Upravljački deo** poruke obuhvata:

1) **adresu odredišnog** procesa (kome se poruka upućuje)

2) **adresu izvorišnog** procesa (od koga poruka kreće, a kome se, eventualno, kasnije upućuje odgovor)

3) **opis poruke** (njenu vrstu, njen redni broj i slično)

Razmena poruka

- **Adresa** (**odredišnog** ili **izvorišnog**) procesa sadrži **jedinstven redni broj** računara, kome proces pripada (a po kome se razlikuju svi računari), kao i **port** (jedinstven redni broj po kome se razlikuju procesi, koji pripadaju istom računaru).
- Na osnovu **rednog broja** računara, mrežni kontroler utvrđuje da li **prihvata** ili **propušta** poruku, a na osnovu porta se određuje **proces**, kome se **poruka isporučuje**.

Razmena poruka

- U toku programiranja, zgodnije je, umesto ovih **rednih brojeva**, koristiti **imena** za označavanje i računara i procesa.
- Korespondenciju između **imena** i **rednih brojeva** uspostavlja već pomenuti **server imena**.
- Ove podatke o sebi ostavljaju **svi** serveri, kada se, na početku svoje aktivnosti, obrate serveru imena.

Problemi razmene poruka

- **Slaba tačka** razmene poruka je **sigurnost**, jer su komunikacione linije pristupačne **svim korisnicima**, pa je svaki od njih u poziciji da **preuzima tuđe** poruke i da **šalje** poruke u **tuđe** ime.
- **Sprečavanje preuzimanja** tuđih poruka se zasniva na **kriptovanju (encryption)** poruka, a **sprečavanje slanja** poruka u tuđe ime se zasniva na nedvosmislenoj **međusobnoj identifikaciji** procesa (**authentication**).

Problemi razmene poruka

- U slučaju **simetrične** kriptografije, da bi **klijent** i **server** mogli da razmenjuju poruke sa **kriptovanim sadržajima**, **oba** moraju da znaju i **algoritam kriptovanja** i **zajednički interni ključ** kriptovanja.
- Pod pretpostavkom da je **algoritam poznat svim procesima**, a da interni ključ kriptovanja treba da znaju samo klijent i server, koji razmenjuju poruke, javlja se problem **kako dostaviti interni ključ** kriptovanja samo pomenutom klijentu i serveru.

Problemi razmene poruka

- U tome može da pomogne **poseban server**, u koga svi procesi imaju poverenje i koji se, zato, naziva **poverenik**.
- Pri tome se podrazumeva da **poverenik** poseduje unapred dogovoren **poseban ključ** kriptovanja za komunikaciju sa svakim procesom.

Problemi razmene poruka

- Zahvaljujući tome, klijent može da pošalje **povereniku** poruku, koja sadrži **ime klijenta** i **ime servera** sa kojim klijent želi da ostvari sigurnu komunikaciju.
- Sadržaj ove poruke je **kriptovan ključem**, koji je poznat samo **klijentu** i **povereniku**, tako da je razumljiv samo za **poverenika**, a on, na osnovu **adrese** izvorišnog procesa iz upravljačkog dela ove poruke, može da pronađe **ključ za dekriptovanje** njenog sadržaja.

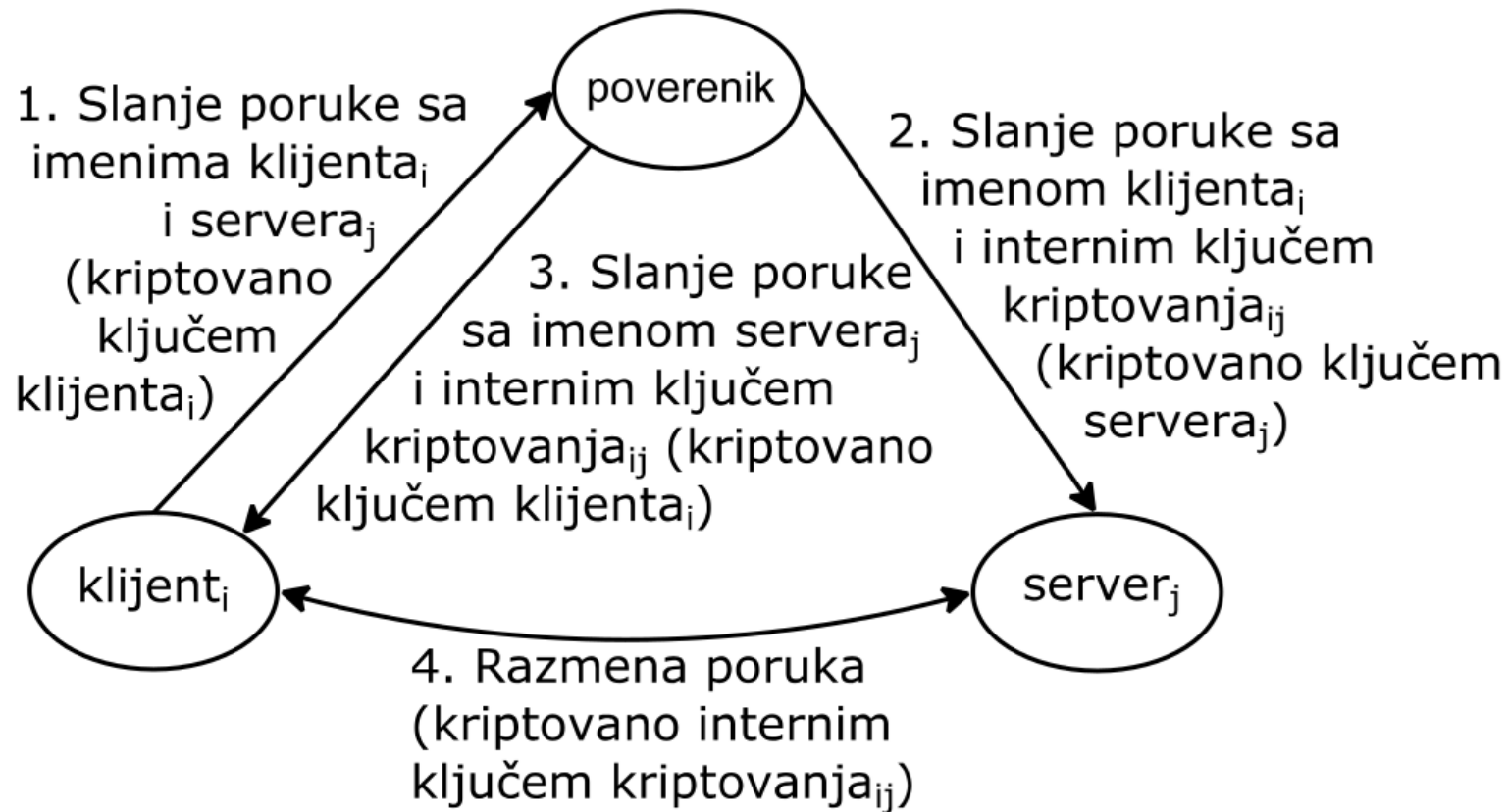
Problemi razmene poruka

- Sadržaj ove poruke je **kriptovan ključem**, koji je poznat samo **povereniku** i **serveru**, tako da je razumljiv samo za **servera**.
- Takođe, **poverenik** šalje poruku i **klijentu**, koja sadrži **interni ključ kriptovanja** i **ime servera**.
- Sadržaj ove poruke je kriptovan **ključem**, koji znaju samo **poverenik** i **klijent**, tako da je razumljiv samo za **klijenta**.

Problemi razmene poruka

- Na ovaj način, **samo klijent** i **samo server** dobiju **interni ključ** kriptovanja za sigurnu međusobnu komunikaciju i ujedno se obavi njihova međusobna identifikacija, tako da se drugi procesi **ne mogu neprimećeno umešati** u njihovu komunikaciju.
- Opisano ponašanje klijenta i servera predstavlja oblik **sigurnosnog protokola** (security protocol, cryptographic protocol, encryption protocol).

Problemi razmene poruka

Problemi razmene poruka

- Ako se **sigurna** razmena poruka zasniva na **asimetričnoj** kriptografiji, tada je uloga poverenika da čuva **javne ključeve** i tako osigura međusobnu identifikaciju procesa.
- Znači, kada je potrebno ostvariti sigurnu komunikaciju između dva procesa, oni se obraćaju **povereniku**, da bi dobili **javni ključ** svog komunikacionog partnera.
- Za komunikaciju sa poverenikom ovi procesi koriste unapred dogovoreni **javni ključ poverenika**, a za komunikaciju sa njima poverenik koristi njihove unapred dogovorene javne ključeve.

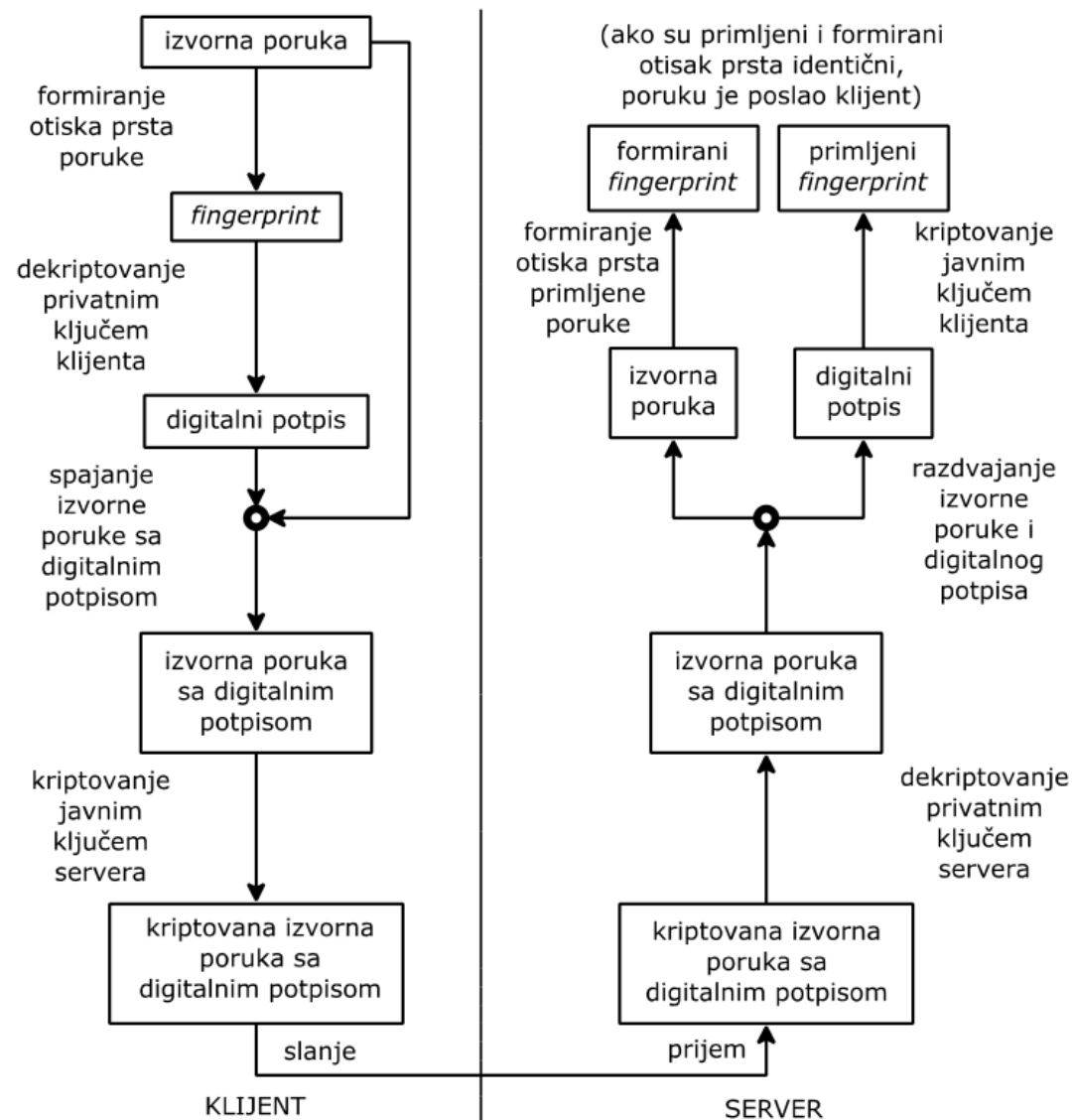
Problemi razmene poruka

- Asimetrična kriptografija, sa **komutativnim algoritmima kriptovanja i dekriptovanja**, omogućuje i **digitalno potpisivanje** poruka, radi neopozivog pripisivanja poruke njenom pošiljaocu.
- **Digitalni potpis (digital signature)** se šalje uz poruku.
- On sadrži podatke koji jednoznačno reprezentuju poruku, pa predstavljaju **otisak prsta poruke (fingerprint, cryptographic checksum)**.

Problemi razmene poruka

- Otisak prsta poruke formiraju **jednosmerne funkcije (one-way functions)** na osnovu sadržaja poruke.
- Digitalni potpis nastane kada se otisak prsta poruke **dekriptuje (transformiše)** primenom **algoritma dekriptovanja** i **privatnog ključa**.
- Primalac poruke **kriptuje (retransformiše)** digitalni potpis primenom algoritma **kriptovanja** i **javnog ključa**.
- Ako se rezultat kriptovanja digitalnog potpisa **poklapa** sa otiskom prsta primljene poruke, tada je poruka **nedvosmisleno** stigla od pošiljaoca.

Problemi razmene poruka

Problemi razmene poruka

- Sigurnu komunikaciju klijenta i servera mogu **ometati** drugi procesi **zlonamernim retransmisijama** starih poruka, ili **izmenom sadržaja** poruka.
- Ugrađivanjem u sadržaj poruke njenog **rednog broja**, mogu se otkriti retransmisije starih poruka, a ugrađivanjem u sadržaj poruke **kodova za otkrivanje** i **oporavak** od izmena sadržaja, mogu se otkriti, pa i ispraviti izmene sadržaja poruka.

Razlika klijenata i servera

- Različita uloga, koju **klijent** i **server** imaju u toku međusobne komunikacije (saradnje), je prirodna posledica njihove namene.
- Iz toga proizlaze i **razlike** u njihovoj internoj organizaciji.
- Dok je za **klijenta** prihvatljivo da njegova aktivnost bude strogo **sekvencijalna**, za **servera** stroga sekvencijalnost njegove aktivnosti znači **manju propusnost** i **sporije pružanje usluga**.

Razlika klijenata i servera

- To je najlakše ilustrovati na primeru **servera datoteka**, zaduženog za pružanje usluga, kao što je **čitanje** ili **pisanje** datoteke.
- Strogo **sekvencijalna** aktivnost ovoga servera bi izazvala **zaustavljanje** njegove aktivnosti, radi usluživanja jednog klijenta, dok kontroler ne prenese blok sa sadržajem datoteke između masovne i radne memorije.

Razlika klijenata i servera

- U **međuvremenu ne bi bilo usluživanja** drugih klijenata, čak i ako bi se njihovi zahtevi odnosili na blokove datoteka, prisutne u baferima radne memorije.
- Ovakva sekvencijalnost nije prisutna kod **tradicionalnih operativnih sistema**, jer nakon zaustavljanja aktivnosti **jednog** procesa u modulu za rukovanje datotekama, **drugi** proces može nastaviti aktivnost u istom modulu.
- Zato je za servere potrebno obezbediti **više niti**.

Razlika klijenata i servera

- Pri tome, **svaka od niti**, u okviru istog servera, opslužuje **različitog klijenta**, a broj ovih niti zavisi od **broja postavljenih zahteva** i menja se u vremenu.
- Postojanje **više niti** zahteva njihovu **sinhronizaciju**, dok pristupaju **globalnim (statičkim) promenljivim** servera.
- Iako je primena više niti tipična za servere, ona ima svoje opravdanje i kod klijenata, jer može poboljšati njihovo ponašanje.

Poziv operacije udaljenog objekta

- Poziv udaljene operacije ima kao alternativu poziv operacije udaljenog objekta (**Remote Method Invocation - RMI**).
- Za poziv operacija nekog objekta je potrebno raspolagati njegovom **referencom** i poznavati **operacije** koje su za njega definisane.

Poziv operacije udaljenog objekta

- Pri tome ne smeta ako je objekat **udaljen**, odnosno ako se ne nalazi na istoj mašini kao i proces koji poziva operaciju dotičnog objekta.
- Dobijanje **reference** udaljenog objekta, postupak **poziva** njegove **operacije** i **dobijanje rezultata** izvršavanja pozvane operacije se suštinski ne razlikuju od rešavanja sličnih problema kod poziva udaljene operacije.

Distribuirani sistem datoteka

- Distribuirani sistem datoteka obuhvata **hijerarhijsku organizaciju** datoteka čiji delovi se nalaze na **raznim računarima**.
- Ovakav distribuirani sistem datoteka se može oslanjati na **više servera imenika** i na **više servera datoteka**.
- Serveri imenika podržavaju hijerarhijsku organizaciju **datoteka**, a serveri datoteka podržavaju pristup **sadržaju (običnih) datoteka**.

Distribuirani sistem datoteka

- U imenicima, kojima rukuju serveri imenika, uz imena datoteka, odnosno uz imena imenika, ne stoje samo **redni brojevi deskriptora datoteka**, nego i **redni brojevi servera datoteka, odnosno servera imenika**, kojima pripadaju pomenuti deskriptori.
- U distribuiranom sistemu datoteka pristup datoteci podrazumeva konsultovanje **servera imena**, radi pronalaženja **servera imenika**, od koga kreće pretraživanje imenika.
- Pretraživanje imenika može zahtevati kontaktiranje **različitih servera imenika**, dok se ne stigne do servera datoteka sa traženom datotekom.

Distribuirani sistem datoteka

- Serveri imenika i datoteka mogu da **ubrzaju pružanje usluga**, ako kopiju **često korišćenih** podataka **čuvaju** u radnoj memoriji.
- Ubrzanju pružanja usluga doprinosi i **repliciranje datoteka**, da bi one bile fizički bliže korisnicima.
- Međutim, to stvara probleme, kada **razni korisnici** istovremeno menjaju **razne kopije** iste datoteke, jer se tada postavlja pitanje koja od izmena je važeća.

Distribuirani sistem datoteka

- Za distribuirani sistem datoteka **zaštitu** datoteka je primerenije zasnovati na **dozvolama (capability)**, nego na **pravima pristupa**.
- To znači da u okviru deskriptora datoteka, odnosno imenika, ne postoje navedena prava pristupa za pojedine **grupe korisnika**, nego se za **svaku datoteku**, odnosno **imenik**, generišu različite dozvole.
- One omogućuju **razne vrste pristupa** datoteci, odnosno imeniku.

Distribuirani sistem datoteka

• Da bi klijent dobio neku uslugu, on mora da poseduje **odgovarajuću dozvolu**, koju prosleđuje serveru u okviru zahteva za uslugom. Dozvola sadrži:

- 1) redni broj servera,
- 2) redni broj deskriptora datoteke (odnosno, deskriptora imenika)
- 3) oznaku vrste usluge
- 4) oznaku ispravnosti dozvole

Distribuirani sistem datoteka

- Sadržaj dozvole je zaštićen **kriptovanjem**, tako da nije moguće, **izmenom oznake** vrste usluge prepraviti dozvolu.
- Pre pružanja usluge, **server dekriptuje sadržaj dozvole**, i proverava da li je ona **ispravna** i da li se njena oznaka vrste usluge **podudara** sa zatraženom uslugom.
- Dozvole deli server na zahtev klijenata, koji ih čuvaju i po potrebi prosleđuju jedan drugom.

Distribuirani sistem datoteka

- Pri tome se podrazumeva da klijent, stvaralac datoteke, po njenom stvaranju automatski dobije dozvolu za **sve vrste usluga**, koja uključuje i uslugu stvaranja drugih, restriktivnijih dozvola.
- Kada želi da **poništi** određenu dozvolu, server samo proglasi njenu **oznaku ispravnosti nevažećom**.

Distribuirani sistem datoteka

- **Prednost** zasnivanja zaštite datoteka na **dozvolama** umesto na **pravima pristupa** je u tome da prvi pristup **ne zahteva razlikovanje korisnika**, niti njihovo označavanje.
- To je važno, jer rukovanje **jedinstvenim i neponovljivim oznakama** korisnika u distribuiranom računarskom sistemu **nije jednostavno**.
- Sem toga, dozvole omogućuju veću **selektivnost**, jer **grupišu korisnike** po kriterijumu posedovanja **dozvole određene vrste**, a ne na osnovu njihovih unapred uvedenih (numeričnih) oznaka.

Distribuirani sistem datoteka

- Komerijalni distribuirani sistem datoteka nastaje **spajanjem lokalnog i udaljenog** sistema datoteka.
- Osnovu za stvaranje komercijalnog distribuiranog sistema datoteka nudi, na primer, **NFS** (Sun Microsystem's **Network File Service**).
- Pristup udaljenom sistemu datoteka podrazumeva **mrežnu komunikaciju lokalnog klijenta i udaljenog mrežnog servera** datoteka, o čijim detaljima korisnik ne mora da vodi računa.

Raspoređivanje procesa u distribuiranom računarskom sistemu

- Cilj raspoređivanja procesa u distribuiranom računarskom sistemu je ostvarenje **najboljeg iskorišćenja računara**, ili ostvarenje **najkraćeg vremena odziva**, odnosno, **najbržeg usluživanja korisnika**.
- Zadatak raspoređivanja komplikuju **razlike** između računara, jer u opštem slučaju svaki računar ne može da prihvati svaki izvršni oblik programa, pošto su izvršni oblici programa vezani za **procesor**, za raspoloživu **radnu memoriju** i slično.

Raspoređivanje procesa u distribuiranom računarskom sistemu

- Raspoređivanje komplikuje i zahtev za omogućavanje **migracije procesa** sa računara na računar, da bi se **prezaposlen** računar **rasteretio**, a **nezaposlen zaposlio**.
- Raspoređivanje je olakšano, ako su unapred poznate karakteristike opterećenja računara, odnosno vrsta i broj njihovih procesa.
- Kod raspoređivanja procesa po računarima, važno je voditi računa o **saradnji procesa** i procese, koji tesno **međusobno sarađuju**, raspoređivati na **isti računar**.

Distribuirana sinhronizacija

- **Saradnja procesa**, aktivnih na raznim računarima, zahteva njihovu **sinhronizaciju**, što se ostvaruje **razmenom poruka**.
- Pri tome, najjednostavniji način za ostvarenje sinhronizacije se zasniva na uvođenju **procesa koordinatora**.
- Njemu se obraćaju **svi** procesi, zainteresovani za sinhronizaciju, a koordinator donosi odluke o njihovoj sinhronizaciji.

Distribuirana sinhronizacija

- Tako, ako je potrebno, na primer, ostvariti međusobnu isključivost procesa u pristupu **istoj datoteci**, svi procesi traže od koordinatora **dozvolu** za pristup, a on dozvoljava uvek **samo jednom** procesu da pristupi datoteci.
- Na sličan način se može ostvariti i uslovna sinhronizacija.

Distribuirana sinhronizacija

- Za razliku od ovakvog **centralizovanog** algoritma sinhronizacije, koji se zasniva na uvođenju **koordinatora**, postoje i **distribuirani** algoritmi sinhronizacije, koji se zasnivaju na **međusobnom dogovaranju** procesa, zainteresovanih za sinhronizaciju.

Distribuirana sinhronizacija

- **Distribuirani** algoritmi sinhronizacije zahtevaju sredstva za **grupnu komunikaciju** procesa, odnosno, efikasna sredstva koja omogućuju da **jedan proces** pošalje poruke **svim ostalim procesima** iz grupe procesa, zainteresovanih za sinhronizaciju, i da od njih primi odgovore.
- Pored veće razmene poruka, **distribuirani** algoritmi sinhronizacije su **komplikovaniji** od **centralizovanih** algoritama, a pri tome **ne nude prednosti**, tako da je njihov razvoj više od principijelnog, nego od praktičnog značaja.

Distribuirana sinhronizacija

- Za distribuirane operativne sisteme nije samo bitno da omoguće **efikasnu sinhronizaciju** procesa, nego i da podrže **poseban oblik sinhronizacije** procesa, koji obezbeđuje da se obave ili **sve operacije** iz nekog niza pojedinačnih operacija, ili **ni jedna od njih**.
- Ovakav niz operacija se naziva **transakcija**, a transakcije, koje imaju svojstvo da se obave u **celosti** ili **nikako**, se nazivaju **atomske transakcije (atomic transaction)**.

Distribuirana sinhronizacija

- Primer niza operacija, za koje je neophodno da obrazuju **atomske** transakcije, je prebacivanje nekog **iznosa sa računa** jedne banke **na račun** druge banke.
- Pri tome, proces **klijent**, koji u ime korisnika obavlja ovo prebacivanje, kontaktira **dva servera**, koji reprezentuju dve banke, da bi obavio transfer iznosa **sa jednog na drugi račun**.

Distribuirana sinhronizacija

- Transfer se mora obaviti tako, da **drugi klijenti** mogu videti oba računa samo u stanju ili **pre**, ili **posle** transakcije.
- Znači, za atomske transakcije je neophodno da budu **međusobno isključive**, ako pristupaju istim podacima, ali i da njihovi rezultati budu **trajni**, da se jednom napravljena **izmena ne može izgubiti**.

Distribuirana sinhronizacija

- Saradnja procesa, aktivnih na raznim procesorima, otvara mogućnost pojave **mrtve petlje**.
- Pri tome, u uslovima distribuiranog računarskog sistema, algoritmi za izbegavanje pojave mrtve petlje, odnosno za otkrivanje i za oporavak od pojave mrtve petlje su **još neefikasniji** i sa još manjim praktičnim značajem, nego u slučaju **centralizovanog** (jednoprocesorskog) računara.

Distribuirana sinhronizacija

- Zato, u uslovima distribuiranog računarskog sistema, kada nije prihvatljiv pristup ignorisanja problema mrtve petlje, preostaje da se spreči njena pojava, na primer, **sprečavanjem ispunjenja uslova**, neophodnih za pojavu mrtve petlje.

Svojstva distribuiranog računarskog sistema

- Distribuirani računarski sistem je zamišljen tako da **integriše mnoštvo računara** u moćan multiračunarski sistem.
- Na taj način je moguće od **više jeftinih i malih računara** napraviti moćan multiračunarski sistem **povoljne cene**.
- Ovakav multiračunarski sistem, uz to, nudi i **veću pouzdanost**, jer kvar pojedinačnog računara **nije fatalan** za ceo sistem, kao i mogućnost proširenja, jer je moguće **naknadno dodavanje** računara u sistem.

Svojstva distribuiranog računarskog sistema

- Pored integrisanja pojedinačnih računara u multiračunarski sistem, distribuirani računarski sistem omogućuje i **deljenje skupih resursa** ovakvog multiračunarskog sistema između **više korisnika**, a nudi i prilagodljivost zahtevima korisnika, željenu **raspoloživost** i **predvidivost odziva**, pa, čak, i **veću sigurnost**, jer korisnici mogu da čuvaju poverljive podatke na svom računaru, koga fizički štite i čije korišćenje mogu da kontrolišu.

Implementacija distribuiranog OS

- Zadatak distribuiranog operativnog sistema je da **objedini** sve računare distribuiranog računarskog sistema, tako da korisnik ne vidi pojedine računare, nego **jedinstven** sistem, koji pruža usaglašene usluge.
- Sve ovakve usluge se pružaju na **uniforman** način, koji zanemaruje mesto i druge specifičnosti pružanja usluge.

Implementacija distribuiranog OS

- Uniforman način pružanja usluga podrazumeva **sakrivanje različitosti (heterogenosti)** računara od kojih je obrazovan distribuirani računarski sistem.
- To se može postići, ako se **iznad** raznorodnih operativnih sistema pojedinih računara distribuiranog računarskog sistema napravi posebna **distribuirana softverska platforma (middleware)** za razvoj distribuiranih softverskih sistema.

Implementacija distribuiranog OS

- Ona ima ulogu **distribuiranog operativnog sistema**.
- Distribuirana softverska platforma je obično specijalizovana tako da nudi **konzistentan skup** operacija, koje omogućuju razvoj željene vrste distribuiranih softverskih sistema.
- Ovakav skup operacija podržava **saradnju komponenti** koje obrazuju distribuirani softverski sistem.

Implementacija distribuiranog OS

- U tom pogledu se može govoriti o raznim distribuiranim softverskim platformama, poput one namenjene za podršku **distribuiranih dokumenata (World Wide Web)**, ili one namenjene za podršku distribuiranom objektno orijentisanom programiranju (**CORBA, Java middleware, .NET**).
- U osnovi ovakvih sistema se krije **klijent-server** model.

Implementacija distribuiranog OS

- **Server** se nalazi na strani rukovaoca **distribuiranim** dokumentima (**web site**) ili **rukovaoca objektima**, a **klijent** se nalazi na strani **korisnika** distribuiranih dokumenata (**web browser**) ili pozivaoca operacija **udaljenih objekata** (pri čemu je pozivanje ovih operacija zasnovano na **RPC** mehanizmima).